Тэма. **Агульнаўжывальныя словы і словы абмежаванага ўжытку.**

Мэта: пазнаёміць вучняў з лексікай паводле сферы ўжывання, з групамі слоў лексікі абмежаванага ўжывання, дыялектнымі словамі, іх асаблівасцямі; выпрацоўваць навык бачыць дыялектныя словы ў тэксце, замяняць іх агульнаўжывальнымі; праверыць узровень засваення ведаў па тэме “Лексіка”; прывіваць любоў да роднага слова, да Радзімы.

Ход урока.

I. **Аргмомант.**

Добры дзень усім прысутным на ўроку. Спадзяюся, што сённяшні ўрок будзе плённым і карысным для ўсіх. Мы будзем працягваць працу па тэме “Лексіка” і пастараемся зноў адчуць мілагучнасць, яскравасць і хараство беларускай мовы. Мне хацелася б, каб кожны быў спакойны і ўпэўнены.

II. **Актуалізацыя ведаў па тэме “Лексіка”.**

- Які раздзел граматыкі называецца “Лексіка”?
- З якімі тэмамі ў раздзеле “Лексіка” мы ўжо пазнаёміліся?
- Што такое лексічнае значэнне слова?
- Што мы называем сінонімамі?
- Якія словы называюцца антонімамі?
- Якія словы называюцца амонімамі?

На тэлевізары дэманструюцца значэнні слоў:

1) Славуты – вядомы, папулярны.
Куфар – скрыня, якая служыць для захоўвання адзежы.
Срэбраны – зроблены са срэбра.
Валошка – тое ж, што і васілёк.

- Якім спосабам даецца тлумачэнне лексічнага значэння слоў?

2) Глядзіць у вокны дзіўны вечар.
Кладзецца змрок на цесны двор.
Мароз-мастак рукой старэчай
На шыбах піша свой узор.

- Назавіце словы, якія ўжыты ў пераносным значэнні?
- На аснове чаго адбыўся перанос?

3) Дык вось, калі падумаеш глыбей, прыгледзішся больш уважліва і пільна, дык аказваецца, што Радзіма – гэта і тыя добрыя людзі, з якімі ты ступіў у жыццё, якія заўсёды гатовы прыйсці табе на дапамогу і дзеля якіх сам гатовы на ўсё самае слаўнае і выдатнае і на ўсё самае скрушнае і цяжкае – нават на смерць.

- Назавіце сінонімы ў тэксце? Дапоўніце іх сваім прыкладам.
- Паразважайце аб тым, што значыць Радзіма для вас.

4) Хвілінка кемлівасці.
Знайдзіце пятае лішняе слова (дайце тлумачэнне):

- Верабей, сініца, бабёр, ластаўка, дзяцел.

- Студзень, люты, зіма, сакавік, красавік.
- Асіна, бяроза, таполя, рабіна, шыпшына.
- Панядзелак, аўторак, сёння, чацвер, пятніца.

-А што ж у дадзеных словах дапамагло змяніць лексічнае значэнне слоў?

- Л**ю**быя - люб**ы**я (сябры, пытанні)

- В**а**раны – віран**ы** (рак, конь)
- Густ**ы** – г**у**сты (дождж, розныя)

III. Актуалізацыя раней вывучанага матэрыялу.

Тлумачальная дыктоўка з заданнем(вучань ля дошкі):

Досвітак у вёсцы

Сонна і ціха заходзіў досвітак у хату. Ад вуліцы

перад хатай расла ніцая бяроза. У дупле яе жыла сям'я шпакоў. Гародчык ад вуліцы зарос густымі бэзавымі кустамі. Пад імі летам хаваліся ад гарачыні і купаліся ў пяску куры.

- Зрабіце сінтаксічны разбор першаага сказа.
- Індывідуальнае заданне. Фанетычны разбор слова "сям'я". (вучань ля дошкі)
- Арфаграфічная хвілінка. Якая арфаграма прысутнічае ў слове сям'я? Суаднясіце словы правага слупка з левым, згодна з вывучанымі правіламі:

З'ехаць	Прэзідыум
Дзяўчынка	Аб'яднанне
Бацька	Льецца
Ілья	Пісьмо
Соус	Здароўе
Акварыум	Радыус

- Назавіце словы, у якіх колькасць літар і гукаў не супадае.
- Назавіце словы, у якіх вымаўленне не супадае з напісаннем.

IV. Новы матэрыял.

Настаўнік. Мы запісалі з вамі тэкст пра досвітак у вёсцы. Ці любіце вы бываць у вёсцы? Ці зразумелі б вы, калі б мы запісалі ў канцы тэкста такі сказ: Каля іх бегалі жоўценькія курчаняты. Хто ж такія курчаняты? Якім словам, зразумелым для нас мы можам яго замяніць?

Фізкультхвілінка.

- Пакажыце пальцамі, яу бы вы сыпалі проса куранятам і як бы вы іх клікалі.
- Патрэніруем свае вочкі. Паглядзіце на малюнкі так, як я вам прадыктую 1-3-4-2.

Настаўнік. Сёння на ўроку мы даведаемся, што ўсе словы беларускай мовы падзяляюцца на агульнаўжывальныя і словы абмежаванага ўжытку.

Зварот да схемы

- Да якой групы слоў, на вашу думку, адносіцца слова курчаняты?
- Якія словы ўжыты ў сказах:
  Мама наварыла бульбы.
  Ужо картоплі пачыналі кіпець.
  Хірург узяў у рукі скальпель.
  Трэба добра ведаць флору і фаўну свайго краю.

Зварот да правіла. Старонка 72.

V. Замацаванне.

1. Практыкаванне 134. (Вусна)

- Чаму хлопчык не зразумеў бабулю?

2. Слоўнікавая работа.

Дыялект – мясцовая разнавіднасць мовы, гаворка. Група мясцовых гаворак, аб'яднаных агульнымі рысамі.

Гаворка – гэта разнавіднасць мясцовага дыялекту, якая ахоплівае адносна невялікую тэрыторыю (вёску ці раён).

Дыялекталогія – раздзел мовазнаўства, які вывучае дыялекты.

Дыялектолаг – спецыяліст у галіне дыялекталогіі.

3. Практыкаванне 135. (Вусна)

- Хто такі Іван Іванавіч Насовіч?

- Прыведеныя са слоўніка Насовіча словы адносяцца да агульнаўжывальных ці дыялектных?

4. Практыкаванне 136 (Пісьмова)

5. Практыкаванне 137 (Вусна)

6. Індывідуальнае заданне на дошцы. Здольны вучань выконвае заданне павышанай цяжкасці. Практыкаванне 138.

7. Творчае заданне (Падрыхтаваны загадзя вучань дэманструе на паперы сказы, у якіх ужываюцца дыялектныя словы. Падказка-малюнак на адваротным баку паперы)

На зялёнай лугавіне паважна ходзіць бацян.

Мама з лесу прынесла поўную карзіну паземак.

З лесу выйшаў магутны рагач і павольна агледзеў наваколле.

Тата паставіў леск і палез на яблыню здымаць яблыкі.

VI. Падагульненне вывучанага.

- Над якой тэмай працавалі сення?
- Якія словы называюцца агульнаўжывальнымі?
- Якія словы называюцца дыялектнымі?
- Ці ведаеце вы якія-небудзь дыялектныя словы?

VII. Рэфлексія.

Выберыце выраз, які адпавядае вашым адносінам да сённяшняга ўрока:

- Усё зразумеў, магу дапамагчы іншым.
- Нічога не зразумеў.
- Мне было цікава.
- Тэму сённяшняга ўрока я запомню надоўга.

Выберыце выраз, які адпавядае вашым адносінам да сённяшняга ўрока:

- Усё зразумеў, магу дапамагчы іншым.
- Нічога не зразумеў.
- Мне было цікава.
- Тэму сённяшняга ўрока я запомню надоўга.

VIII. Дамашняе заданне.

Практыкаванне 139. §19

Распытайце ў бацькоў, дзе яны вучыліся, кім працуюць, якія словы, звязаныя з умовамі сваёй працы, яны выкарыстоўваюць.